

УДК 027.081 + 02 (476)
Вікторія БОНДАРЕНКО,
провід. бібліограф НБУВ

Технологія створення і специфіка використання інформаційно-аналітичного продукту в контексті запитів сучасних замовників

У статті розглядаються основні напрями і тенденції удосконалення діяльності інформаційно-аналітичних структур бібліотеки в контексті запитів сучасних замовників. Оцінюються особливості, технологія створення та специфіка інформаційно-аналітичного продукту.

Аналізуються особливості розвитку створення сучасного інформаційно-аналітичного продукту.

У процесі глобальної інформатизації та розвитку інформаційно-комунікаційних систем великі масиви інформації потребують якісної обробки. Аналіз інформації, зіставлення різних точок зору інформаційно-аналітичними структурами дає можливість споживачам інформації оволодіти нею в значно коротші терміни. Зацікавленість користувачів у отриманні повної, якісно обробленої інформації спонукає бібліотеки створювати інформаційно-аналітичні структури, які покликані, враховуючи потреби користувача, виробляти якісний синтезований інформаційний продукт.

Питанню технології створення і специфіки інформаційно-аналітичного продукту сьогодні приділяється дедалі більше уваги вітчизняними та зарубіжними науковцями. Зокрема, активно досліджується інформаційно-аналітична діяльність, аналізуються особливості роботи з різними за формою та змістом джерелами інформації, забезпечення процесу підготовки інформаційно-аналітичного продукту. Детально розкриває основні поняття, вибір методів дослідження, структуру та зміст етапів інформаційної та аналітичної діяльності, послідовність пошуку, оцінки, аналізу джерел інформації та забезпечення захисту інформації білоруський доцент кафедри дипломатичної та консульської служби факультету міжнародних відносин Білоруського державного університету І. Кузнєцов.

Ретельний розгорнутий аналіз обробки матеріалів ЗМІ та методологію роботи з відкритими джерелами інформації представив російський експерт у сфері технологій прийняття оптимальних управлінських рішень в умовах системної невизначеності А. Доронін у своїй праці «Бізнес-разведка».

Значну увагу проблемі інформаційно-аналітичного забезпечення різних сфер суспільного життя приділяють вітчизняні дослідники. Так, питання інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень розглядаються в працях Ш. Акаєва, А. Дегтяра, А. Морозов, В. Косолапов досліджують інформаційно-аналітичні технології підтримки прийняття рішень на основі регіонального соціально-економічного моніторингу. Різні аспекти проблеми організації інформаційно-аналітичної діяльності, підвищення її ефективності активно розробляє НБУ імені В. І. Вернадського. Зокрема, питання місця і ролі бібліотеки в суспільстві знань, проблеми вдосконалення бібліотечного обслуговування користувачів у контексті впровадження електронних технологій, ефективності використання інформації в інформаційно-аналітичній діяльності, введення в суспільний обіг наукових знань інформаційно-аналітичними структурами бібліотек висвітлюються в працях В. Горового, Л. Костенко, Т. Гранчак, Л. Чуприни, І. Вишневської та ін.

Питання визначення напрямів розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу XXI ст., збагачення його завдань і функцій у контексті переходу до суспільства знань, зокрема формування та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів, національної електронної бібліотеки, інтернет-технологій та керування знаннями в бібліотечних комплексах і мережах, інформаційно-аналітичних структур бібліотек систематично розглядаються й обговорюються під час міжнародних наукових конференцій, що проводяться НБУВ спільно з іншими бібліотечними й науковими інституціями. Зокрема, 6–7 жовтня 2009 р. Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України і Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук було проведено Міжнародну наукову конференцію «Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті розвитку суспільства знань».

Роль бібліотек і їх вклад у розвиток інформаційного суспільства уже давно позитивно оцінили в усіх розвинутих країнах. Так, Міжнародна бібліотечна організація (ІФЛА) розглядає сучасну бібліотеку як «серце інформаційного суспільства». К. Дешан, екс-президент ІФЛА, висловлюючи думку щодо позиції організації, вважає, що основу інформаційного суспільства становить існуюча бібліотечна мережа, яка потребує першочергового розвитку, і «відносно скромні інвестиції в техніку та навчання співробітників створять дива в наданні інформації та знань» [1].

Саме ролі бібліотек як комунікаторів, як центрів знань, зберігання інформаційних ресурсів ув процесі розвитку інформатизації в Укра-

їні приділяється сьогодні зростаюча суспільна увага. Так, наприклад, у НБУ імені В. І. Вернадського відділ політологічного аналізу є аналітичним підрозділом Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ, що виготовляє інформаційно-аналітичну та аналітично-прогнозну продукцію, орієнтовану на задоволення запитів усіх категорій замовників: владних структур усіх рівнів, економічних структур, політичних та громадських організацій в Україні тощо.

Розвиток відділу тісно пов'язаний із необхідністю вирішення завдань, зумовлених загальним розвитком інформаційної функції бібліотек у процесі переходу до інформаційного суспільства, їх зростаючим значенням у формуванні інформаційного простору.

Одним з напрямів діяльності відділу є вивчення й узагальнення досвіду роботи аналогічних структур у системі інформаційних служб бібліотек з ефективного використання фондів, активного введення в обіг наукової та іншої інформації.

Особливої уваги потребує здійснення відділом наукової роботи, в якій можна виокремити теоретичний та прикладний аспекти, а саме:

а) дослідження процесу формування і розвитку інформаційного простору, ролі і місця в цьому процесі бібліотечних структур та їх інформаційно-аналітичних підрозділів;

б) вивчення проявів і впливу інформаційної сфери на суспільно-політичні, економічні, культурно-освітні процеси;

в) інформаційно-науковий супровід суспільних перетворень;

г) дослідження питання організації інформаційно-аналітичної діяльності бібліотечних структур з метою якомога повнішого задоволення інформаційних запитів замовників;

д) визначення специфіки інформаційних продуктів, шляхів підвищення їх ефективності, впливу на прийняття оптимальних рішень.

Метою діяльності відділу є якомога повніше задоволення інформаційних запитів замовників, сприяння підвищенню ефективності органів державної влади, гармонізації відносин численних державних і недержавних структур, економічному зростанню, розв'язанню актуальних питань розвитку гуманітарної сфери, становленню громадянського суспільства, прискоренню наукового розвитку, а також – запобіганню політичним, соціальним, національним, релігійним та іншим конфліктам.

Для виконання покладених на відділ завдань використовуються електронні потоки інформації, вітчизняної та зарубіжної періодики, фондів НБУВ, інших джерел інформації. Пріоритетним і перспективним напрямом роботи відділу є підготовка інформаційно-аналітичних

продуктів «на випередження». Ідеться про підготовку експертних оцінок, аналітичних довідок чи прогнозів з тих проблем, які вже найближчим часом можуть стати ключовими. Для цього не лише проводиться комплексне розроблення найважливіших суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх та інших питань, а й готуються матеріали, які надсилаються потенційним замовникам з метою вивчення їхніх запитів та шляхів подолання можливих проблем.

Підготовка продукції відділу здійснюється за принципом «інформація на базі інформації». В її складі можна виокремити:

- а) інформаційно-аналітичні матеріали – оперативна аналітика, яку виконують у режимі «сьогодні – на сьогодні»;
- б) аналітичні матеріали, які потребують опрацювання більшої кількості різноманітних за своїм характером джерел і ґрунтуються на систематичному дослідженні певної проблеми;
- в) прогнозні матеріали;
- г) моніторингові матеріали.

Останні дають змогу відслідкувати реалізацію соціально-політичних, економічних, культурно-освітніх ініціатив, їх підтримку громадськістю, визначити ступінь ефективності здійснюваної відповідними структурами інформаційної політики і таким чином сприяють виробленню оптимальних механізмів їх діяльності.

Крім вузькопрофільних аналітичних розробок, здійснюваних відповідно до запитів замовників спеціалістами відділу, варто звернути увагу на видання в електронному та друкованому виглядах періодичного (раз на два тижні) інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі», присвяченого висвітленню та аналізу найактуальніших подій суспільного життя в економічній, політичній, соціальній та культурній сферах, проблемам ефективності державотворчого процесу в Україні, регіональній проблематиці.

Усталеними на сьогодні є чотири типи матеріалів журналу:

- інформаційно-реферативні огляди подій з посиланням на джерело інформації;
- аналітичні – матеріали з аналізом певної проблеми суспільно-політичного, економічного, культурного життя, з гіперпосиланнями на джерела інформації та висновки спеціалістів щодо вирішення чи розвитку проблемної ситуації в структурі самого тексту;
- коментарі спеціалістів;
- довідкові матеріали.

Серед них слід відзначити поступове збільшення ваги саме аналітичних матеріалів.

Практика підготовки даного журналу ще раз підтверджує думку відомого американського політолога Алмонда, «нова епоха повинна принести розуміння ключової ролі аналітики, тобто функції забезпечення актуальною, спеціально орієнтованою на прийняття рішень інформацією» [2]. Кінцевий продукт аналітики має бути результатом добре організованого процесу.

Технологію створення інформаційно-аналітичного продукту можна розділити на дві складові: інформаційну й аналітичну. До процесу інформаційної роботи належить послідовна сукупність операцій (первинна обробка, відбір, накопичення, систематизація, зберігання, організація використання інформації), що дає змогу швидко зорієнтуватися в загальному потоці інформації, скоротити час на пошук потрібних матеріалів. До процесу аналітичної роботи належить відбір і обробка матеріалів за темою дослідження – це підготовчий етап процесу аналітичної роботи, під час якого здійснюється пошук інформації, перевірка її якісних характеристик, а також її обробка, наукова експертиза з метою створення умов для правильної оцінки досліджувальних фактів, подій і явищ.

Один з фахівців аналітичної роботи – британський професор Р. В. Джонс – зазначив, що критерій інформаційної роботи не зводиться до того, що ваші висновки підтверджуються на практиці. Інформація повинна переконати державні та дослідницькі органи прийняти відповідні заходи [3]. Виконання аналітичних функцій інформаційно-аналітичними структурами має базуватися на дотриманні певних принципів.

Під час аналізу певних подій та процесів необхідно дотримуватись:

- *об'єктивності* (передбачає, що результати аналізу не будуть залежати від упередження та особистих інтересів аналітика або кінцевого споживача аналітичного продукту);
- *повноти* (аналіз інформації повинен бути повним, тобто охоплювати всі аспекти явища, події, процесу, що досліджується);
- *достовірності* (аналіз повинен ґрунтуватися на достовірній інформації та виключати з себе будь-які домисли аналітика);
- *обґрунтованості* (кожен висновок в аналітиці має бути підкріплений тими чи іншими фактами, аргументами);
- *компетентності* (аналіз повинен здійснюватися особою, що має спеціальні аналітичні навички, підготовку та освіту);
- *конкурентності*;
- *оперативності* (передбачає швидке реагування та аналіз досліджуваних подій або явищ);
- *актуальності* (інформація, що аналізується, має бути актуальною та достовірною);

– *поліваріантності можливих дій* (аналітика має рекомендувати рішення, що передбачають, по змозі, найбільш імовірні варіанти розвитку подій, явища або процесу, що вивчається).

Специфіка аналітичного продукту полягає не лише у викладенні фактів, нехай і перевірених надостовірність, а значною мірою їх інтерпритації та зіставленні з іншими фактами, які стосуються певної проблеми, узагальненні та виробленні нової інформації на базі уже отриманої.

Процес створення інформаційно-аналітичного продукту на початковій стадії виглядає таким чином:

1. Визначення та з'ясування завдання.
2. Моніторинг інформації.
3. Визначення джерел інформації та збір фактів.
4. Обробка інформації.
5. Побудова гіпотези.
6. Підбиття підсумків.
7. Написання матеріалу.

На етапі визначення та з'ясування завдання, загального знайомства з проблемою вирішуються питання специфіки замовника, мети замовленого продукту, цілі та вимоги, які ставить замовник, кінцевий вигляд аналітичного продукту, термін виконання роботи.

Слід зазначити, що при постійно зростаючих обсягах інформації додаткової уваги потребує при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів відбір інформації. Підготовка об'єктивної аналітики вимагає використання різноманітних за своїм характером джерел. Це зумовлює необхідність ретельної її перевірки, оскільки часом інформація може бути неперевіреною, поверхневою, застарілою, носити кон'юнктурний характер. Тому при підготовці огляду аналітики мають урахувувати характер видання, політичну спрямованість його власників, визначити достовірність інформації шляхом порівняння її в різних джерелах. Також аналітики мають визначити, які джерела відкритої інформації спеціалізуються на даній тематиці, які з них є найбільш доступними, професійними, об'єктивними, оновлювались найчастіше в цей період, джерела якої країни цікавлять.

При цьому в процесі створення інформаційно-аналітичного продукту ефективно використовується інформація як на паперових носіях (газети, журнали, доповіді, звіти, довідники державних та недержавних організацій, ділова та галузева преса, патентна документація, періодичні наукові видання, матеріали конференцій, прес-релізи, огляди, електронні варіанти цих вдань), так і в електронній формі чи альтернативній

(телебачення, радіо). Крім засобів масової інформації, корисною є інформація, отримана вербальним способом, тобто через спілкування з безпосередніми носіями інформації.

Варто відзначити зручність та перевагу використання інформації в електронній формі. Так, Інтернет виводить на новий рівень можливості дистанційних форм користування інформацією. Вважається, що одержання інформації через Інтернет з поступовою трансформацією суспільства в інформаційне становить серйозну альтернативу традиційним методам користування інформацією.

Використання Інтернету дає можливість забезпечити високий рівень оперативності випусків (сайти «павутини» швидше за друковані ЗМІ реагують на будь-які події у світі та в Україні); об'єктивність матеріалів, які готуються на основі вивчення полярних точок зору на соціальні, політичні та економічні явища; широкий діапазон використаних веб-ресурсів з будь-якої проблеми.

Крім цього, сьогодні більшість друкованих регіональних періодичних видань мають електронні версії, що дає можливість більш оперативно використовувати інформацію з регіонів.

Найбільш універсальними джерелами інформації є сайти інформаційних агентств, сайти електронних періодичних видань та ін.

Серед найбільш затребуваних дистанційних форм доступу до бібліотечного інформаційного ресурсу – електронні бібліотеки, міжбібліотечний абонемент, електронні каталоги, електронні повнотекстові копії, електронні версії аналітичних матеріалів, орієнтованих на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, громадських організацій, економічних структур, наукових працівників, електронні версії тематичних та видових збірань публікацій тощо.

Дистанційні форми доступу до інформації базуються на активному використанні інформаційних і комунікаційних технологій, пропонуючи комунікацію в найрізноманітніших формах переважно з використанням електронної пошти та Інтернету. Вони дають змогу максимально оперативно забезпечити зв'язок між користувачем та потрібною йому інформацією.

Після збору необхідної інформації у процесі підготовки інформаційно-аналітичного продукту перед аналітиками постає ряд основних завдань:

- фільтрація суб'єктивних факторів і другорядної інформації;
- додатковий збір інформації з історії виникнення проблеми та її розвитку, аналогах і варіантах її вирішення;
- аналіз варіантів вирішення проблеми та їх можливе взаємовиключення або поєднання;

- прогноз подальшого розвитку ситуації за різних умов;
- розроблення переліку стратегій реалізації рішення, визначення сукупності дій, необхідних для досягнення поставленої мети;
- оцінка ступеня ризику при несприятливому розвитку подій.

Як результат проведеного аналізу отримуємо сукупність висновків та гіпотез.

Що стосується жанрів написання аналітичних матеріалів, то найбільш популярними і вживаними є огляди, статті, коментарі та ін. Дедалі популярнішими стають оперативні економічні й політичні прогнози, рейтинги.

У цілому жанри, які використовуються в написанні інформаційно-аналітичних продуктів, фактично не відрізняються від жанрів матеріалів друкованих ЗМІ. Разом з тим певні відмінності існують у формі подачі інформації, яка, з одного боку, обумовлюється специфікою джерел, а з іншого – диктується специфікою інформаційних технологій.

Форма подачі матеріалу як у друкованому, так і електронному вигляді може залежати від потреб і вимог замовника. Але сьогодні можемо говорити про ряд очевидних тенденцій.

Одна з них – поступове переорієнтування з боку замовників на продукцію в електронному вигляді. Використання Інтернету, веб-технологій дає такі переваги, як оперативність, що визначається можливістю негайної публікації інформаційно-аналітичних матеріалів, а також доставки їх замовнику; відсутність потреби в тиражуванні; необмежена кількість читачів сайту; порівняно низька собівартість; доступ до архіву; зручність пошуку та збереження інформації; різноманітні форми зворотного зв'язку. У зв'язку з цим частина аналітичних матеріалів СІАЗ виставляється на сайті НБУВ [4].

Як приклад, використання різних жанрів і форм подачі інформації відповідно до характеру запитів користувачів можна навести різновиди інформаційно-аналітичної продукції СІАЗ.

Так, бюлетень матеріалів, підготовлених на базі оперативної інформації електронних видань «Резонанс» та інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі». Вони характеризуються жанровою різноманітністю. Наприклад, рубрики «Резонансу» («Законодавча влада», «Виконавча влада», «Політика», «Економіка») передбачають розміщення переважно лаконічної хронікальної і розширеної інформації, рубрика «Аналітичний ракурс» – аналітичних нотаток, статей, оглядів. Більш широкий спектр інформаційно-аналітичних жанрів поданий у журналі «Україна», який містить хронікальну інформацію – розширену інформацію, нотатки, інтерв'ю (рубрики «Актуальна тема»,

«Шляхи реформування науки»), репортажі (рубрика «Актуальна прес-конференція»), статті, огляди (рубрика «Аналітика»).

Крім того, у матеріалах СІАЗ, що готуються, використовуються різні форми структуризації інформації. Широко застосовується практика подачі провідного параграфу, що дає можливість читачу сформувати первинне уявлення про подію, явище, процеси; завдяки лаконічному викладу матеріалу оперативно одержати уявлення відразу про цілий спектр подій; у разі потреби ознайомитись з повним текстом матеріалу – одержати потрібні вихідні дані.

Фактично для користувачів створюються умови, за яких скорочуються витрати часу, необхідні для ознайомлення з широким спектром різнопланової інформації, а отже, вивільняється час для її аналізу і переосмислення.

Отже, на основі якісної інформаційно-аналітичної обробки інформації здійснюється комплексне обслуговування, забезпечується зростаюча потреба охоплення нею різних категорій користувачів. На сьогодні СІАЗ обслуговує 1260 абонентів, серед яких органи державної влади, економічні структури, наукові установи та громадські організації.

Список використаних джерел

1. *Кобзаренко, А.* Бібліотека – «серце інформаційного суспільства» [Електронний ресурс] / А. Кобзаренко // Світ дитячих бібліотек. Національна бібліотека України для дітей. – № 2 (11). – 2004. – Режим доступу:http://chl.kiev.ua/UKR/magazin/Svit_n11/01.htm, вільний. Заголовок з екрана.

2. *Almond, G. A.* The American People and Foreign Policy, Harcourt, Brace and Co., NY, 1950.

3. *Телешун, С. О, Баронін, А. С.* Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації [Текст] / С. Телешун, А. Баронін. – К. – 2001. – С. 36.

4. *Чуприна, Л. А.* Проблема інформаційних шумів при використанні оперативної інтернет-інформації для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів [Текст] / Л. Чуприна // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Вип. 23. – К. : НБУВ, 2009. – С. 269

5. Изучение запросов пользователей автоматизированной информационно-поисковой системы [Электронный ресурс] : (Материалы 3-й Междунар. конф. «Крым-96») / Гальцева Т. Е. // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества. – Судак, 1996 – Т. 2. – С. 293–295. –

Режим доступа : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea96/report/DOC1/115.html>, свободный. Заглавие с экрана.

6. *Робертсон, Д. С.* Информационная революция // Информационная революция: наука, экономика, технология [Текст] : реферативный сб./ Д. Робертсон / ИНИОН РАН. – М., 1993. – С.17–26.

7. Інформаційне суспільство. Шлях України. [Текст] – К., 2004. – С. 94.